

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

(SUMMARY, IMPLICATION AND RECOMMENDATIONS)

สรุปผลการวิจัย

(Summary)

การวิจัยถึงปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการดำเนินกิจกรรมของครอบครัวเกษตรกรในด้านที่เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนบ้านแม่ใจ ตำบลบ้านเป้า อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ได้รวบรวมข้อมูลจากเกษตรกร ตำบลบ้านเป้า อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ระหว่างวันที่ 1 มิถุนายน 2534 ถึงวันที่ 30 มิถุนายน 2534 โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัยดังนี้คือ

1. เพื่อทราบถึงลักษณะของครอบครัวเกษตรกรในชุมชนบ้านแม่ใจ ตำบลบ้านเป้า อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่
2. เพื่อระบุถึงการดำเนินกิจกรรมของครอบครัวเกษตรกรในด้านที่เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน
3. เพื่อศึกษาถึงปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการดำเนินกิจกรรมของครอบครัวเกษตรกรในด้านที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน

ผู้ให้ข้อมูลในครั้งนั้นคือ เกษตรกรที่เป็นหัวหน้าครอบครัวหรือสามีหรือภรรยาหรือทั้งสองคนที่อาศัยและดำเนินกิจกรรมอยู่ในบ้านแม่ใจ ตำบลบ้านเป้า อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 101 ครอบครัว สำหรับเครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลคือ แบบสัมภาษณ์ (interview schedule) เพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะส่วนบุคคล ลักษณะของครอบครัว เศรษฐกิจ สังคม จิตวิทยา และการดำเนินกิจกรรมของครอบครัวเกษตรกรในด้านที่เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน ผู้วิจัยได้สร้างแบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแนวทางในนิยามศัพท์ปฏิบัติ

การ จากนั้นได้เสนออาจารย์ที่ปรึกษา และคณะกรรมการเพื่อพิจารณาความตรงของเนื้อหา (content validity) และได้แก้ไขปรับปรุงแบบสัมภาษณ์ตามที่อาจารย์ที่ปรึกษา และคณะกรรมการเสนอแนะ หลังจากนั้นผู้วิจัยได้นำแบบสัมภาษณ์ไปทดสอบใช้กับเกษตรกรผู้เป็นหัวหน้าครอบครัวบ้านศรีบุญเรือง หมู่ที่ 9 ตำบลป่าไผ่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งไม่ใช่กลุ่มประชากรที่ศึกษา จำนวน 10 คน เพื่อทดสอบความเที่ยง (reliability)

ผลการวิจัย

ลักษณะส่วนบุคคล

ผลการวิจัยพบว่า หัวหน้าครอบครัวส่วนใหญ่เป็นชายและมีเพศหญิงเป็นหัวหน้าครอบครัวเพียงเล็กน้อยเท่านั้นและสมรสแล้ว ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีอายุจัดอยู่ในช่วงอายุปานกลาง (31-50 ปี) นอกจากนี้ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่จบการศึกษาในระดับต่ำ (ประถมศึกษาปีที่ 1 - ปีที่ 6) และประกอบอาชีพรับจ้างทำนาและปลูกพืชไร่

ลักษณะครอบครัว

ผู้ให้ข้อมูลกลุ่มใหญ่มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนอยู่ระหว่าง 1 - 3 คน และมีองค์ประกอบทางเพศในครัวเรือนเท่ากันทั้งสองเพศ นอกจากนี้ผู้ให้ข้อมูลกลุ่มใหญ่มีช่วงการดำเนินชีวิตอยู่ในระยะครอบครัวขยายและผู้ให้ข้อมูลส่วนมากมีโครงสร้างครอบครัวแบบครอบครัวเดี่ยว (nuclear family)

ลักษณะทางเศรษฐกิจของครอบครัวผู้ให้ข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้พบว่าผู้ให้ข้อมูลส่วนมากมีรายได้ต่ำ โดยคิดเป็นรายได้เฉลี่ย 29,196 บาทต่อปีต่อครัวเรือน และผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีจำนวนแรงงานในครัวเรือนปานกลาง (2 คน) และมีความเป็นอยู่ในระดับต่ำ

ลักษณะทางสังคมและจิตวิทยาของผู้ให้ข้อมูล

ผลการวิจัยพบว่าผู้ให้ข้อมูลกลุ่มใหญ่เป็นสมาชิกกลุ่ม และผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่เป็นสมาชิกกลุ่มเพียงกลุ่มเดียว และส่วนมากมีสถานภาพเป็นสมาชิกเท่านั้น สำหรับเป้าหมายของครอบครัวผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ต้องการปรับปรุงสภาพชีวิตให้ดีขึ้นในระยะเวลา 1-5 ปีหลังจากที่ให้สัมภาษณ์

การดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนของครอบครัวเกษตรกร ซึ่ง ได้แก่

1. กิจกรรมการวางแผนครอบครัว ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีบุตรมากกว่า 4 คน โดยไม่มีการเว้นระยะห่างของการมีบุตร แต่อย่างไรก็ตามผู้ให้ข้อมูลส่วนมากต้องการจะเลิกมีบุตรก่อนอายุ 30 ปี นอกจากนั้นผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่เคยใช้การคุมกำเนิดด้วยวิธีต่าง ๆ เช่น ใช้วิธีการคุมกำเนิดด้วยยาเม็ดคุมกำเนิด และไม่มีการตัดสินใจร่วมกันระหว่างสามีและภรรยา

2. กิจกรรมการดูแลสุขภาพและโภชนาการ ผลการวิจัยพบว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ไม่ได้คำนึงถึงปริมาณสารอาหารในการประกอบอาหารแต่ละมื้อ โดยที่มีการเลี้ยงสัตว์และปลูกผักไว้สำหรับกินเมื่อมีงานเทศกาล นอกจากนั้นผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ได้มีการจัดเตรียมอาหารว่างสำหรับครอบครัวโดยปรุงบ้างเป็นครั้งคราว สำหรับการดูแลสุขภาพนั้นผู้ให้ข้อมูลส่วนมากไปตรวจสุขภาพเมื่อป่วยและไปรับการตรวจสุขภาพที่สถานอนามัยตำบล โดยไม่มีการตัดสินใจร่วมกันระหว่างสามีและภรรยา

3. กิจกรรมการใช้สินเชื่อและการชำระคืน ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ระบุว่าไม่เคยใช้สินเชื่อแต่จะมีเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่ระบุว่าเคยใช้สินเชื่อโดยกู้ยืมมาจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร และได้รับสินเชื่อพอเพียงกับความต้องการ ส่วนการชำระคืนนั้นผู้ให้ข้อมูลส่วนมากชำระคืนสินเชื่อโดยวิธีผ่อนส่งตามระยะเวลาที่กำหนดไว้ในสัญญา โดยมีการตัดสินใจร่วมกันระหว่างสามีและภรรยา

4. กิจกรรมการผลิตในฟาร์ม ผลการวิจัยพบว่าผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ได้กำหนดพันธุ์พืชที่จะปลูกไว้ในทุกฤดูกาลเพาะปลูกว่าจะปลูกพืชชนิดใดตามสภาพพื้นที่ ส่วนพื้นที่ที่จะปลูกพืชแต่ละ

ชนิดผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ได้กำหนดพันธุ์พืชที่จะปลูกไว้เพียงแต่ในฤดูกาลว่าจะปลูกพืชชนิดใดในพื้นที่นั้น แต่อย่างไรก็ตามผู้ให้ข้อมูลส่วนมากได้กำหนดระยะเวลาที่ปลูกไว้ทุกฤดูกาลเพาะปลูก และผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีการกำหนดชนิดของปุ๋ยที่ใช้ด้วยตนเอง สำหรับวิธีการป้องกันและการใช้สารป้องกันกำจัดศัตรูพืชผู้ให้ข้อมูลกลุ่มใหญ่ใช้สารเคมี นอกจากนี้ผู้ให้ข้อมูลส่วนมากมีการกำหนดระยะเวลาเก็บเกี่ยวเอาไว้โดยการคำนึงถึงสภาพอากาศ ราคาและความสุกแก่ของพืชนั้น ๆ โดยไม่มีการตัดสินใจร่วมกันระหว่างสามีและภรรยา

ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการดำเนินกิจกรรมของครอบครัวเกษตรกรในด้านที่เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดตัวแปรอิสระคือ ระดับการศึกษา อาชีพ ขนาดครัวเรือน องค์ประกอบทางเพศ ช่วงการดำเนินชีวิต โครงสร้างของครอบครัว การเป็นสมาชิกในองค์กรของชุมชน เป้าหมายของครอบครัว รายได้ของครอบครัว จำนวนแรงงานและระดับความเป็นอยู่มีความสัมพันธ์กับตัวแปรตามคือ การดำเนินกิจกรรมของครอบครัวเกษตรกรในด้านที่เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน 4 กิจกรรมคือกิจกรรมการวางแผนครอบครัวกิจกรรมการดูแลสุขภาพและโภชนาการ กิจกรรมการใช้สินเชื่อและการชำระคืนและกิจกรรมการผลิตในฟาร์ม ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้คือ

1. ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับกิจกรรมการวางแผนครอบครัว ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของตัวแปรต่าง ๆ โดยสถิติสหสัมพันธ์แบบ Pearson product moment พบว่ากิจกรรมการวางแผนครอบครัวนั้นมีความสัมพันธ์กับตัวแปรอิสระ 4 ตัวแปรคือระดับการศึกษา ($r = .299$) ขนาดครัวเรือน ($r = .427$) องค์ประกอบทางเพศ ($r = .189$) และช่วงการดำเนินชีวิต ($r = -.285$)

2. ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับกิจกรรมการดูแลสุขภาพและโภชนาการ ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของตัวแปรต่าง ๆ โดยสถิติสหสัมพันธ์แบบ Pearson product moment พบว่ากิจกรรมการดูแลสุขภาพและโภชนาการนั้นมีความสัมพันธ์กับตัวแปรอิสระ 6 ตัวแปรคือ อาชีพ ($r = .414$) ขนาดครัวเรือน ($r = .253$) ช่วงการดำเนินชีวิต ($r = -.203$) การเป็น

สมาชิกในองค์กรของชุมชน ($r = -.362$) รายได้ของครอบครัว ($r = .297$) และระดับความเป็นอยู่ ($r = .611$)

3. ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับกิจกรรมการใช้สินค้าและบริการ ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของตัวแปรต่าง ๆ โดยสถิติสหสัมพันธ์แบบ Pearson product moment พบว่ากิจกรรมการใช้สินค้าและบริการนั้นมีความสัมพันธ์กับตัวแปรอิสระ 3 ตัวแปรคือ อาชีพ ($r = .314$) การเป็นสมาชิกในองค์กรของชุมชน ($r = -.366$) และระดับความเป็นอยู่ ($r = .439$)

4. ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับกิจกรรมการผลิตในฟาร์ม ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของตัวแปรต่าง ๆ โดยสถิติสหสัมพันธ์แบบ Pearson product moment พบว่ากิจกรรมการผลิตในฟาร์มมีความสัมพันธ์กับตัวแปรอิสระ 5 ตัวแปรคือ ระดับการศึกษา ($r = .206$) อาชีพ ($r = .642$) การเป็นสมาชิกในองค์กรของชุมชน ($r = -.391$) จำนวนแรงงาน ($r = .252$) และระดับความเป็นอยู่ ($r = .531$)

อภิปรายผลการวิจัย

(Implications)

การอภิปรายผลการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้อภิปรายผลในการดำเนินกิจกรรมของครอบครัวเกษตรกรที่เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนจำนวน 4 กิจกรรม ดังนี้

1. การดำเนินกิจกรรมการวางแผนครอบครัวของครอบครัวเกษตรกร ครอบครัวเกษตรกรส่วนใหญ่มีบุตรมากกว่า 4 คน โดยไม่มีการเว้นระยะห่างของการมีบุตรเลย แต่อย่างไรก็ตาม ครอบครัวเกษตรกรต้องการเลิกมีบุตรก่อนอายุ 30 ปี โดยการคุมกำเนิดด้วยวิธีกินยาคุมกำเนิด ในการดำเนินกิจกรรมการวางแผนครอบครัวนี้ทั้งสามีและภรรยาไม่มีความร่วมมือกัน

การที่ครอบครัวเกษตรกรส่วนใหญ่มีบุตรมากกว่า 4 คนนั้นเนื่องจากเกษตรกรส่วนมากมีการศึกษาในระดับต่ำ ความรู้ความเข้าใจในวิธีการวางแผนครอบครัวมีน้อย แต่ทว่าเกษตรกร

ก็ยังตระหนักถึงปัญหาของการมีบุตรมากแล้วจะยากจนด้วย จึงได้เลิกมีบุตรก่อนอายุ 30 ปี โดยการคุมกำเนิดด้วยวิธีการกินยาคุมกำเนิดและมีความร่วมมือกันระหว่างสามีและภรรยา

สำหรับผลการวิจัยนี้ก็สอดคล้องกับนักวิจัยชาวฟิลิปปินส์หลายท่าน (Apelo, 1965; Laing, 1968; Chiaco, 1970; Mendeo, 1972 and Tayin, 1973) ที่ได้ชี้ให้เห็นว่า สามีภรรยาที่ได้รับการศึกษาสูงมีความคิดในทางบวกในการวางแผนครอบครัว รวมทั้ง ราชินี สาโรจน์ (2527 : 359) ที่ได้สำรวจความคิดเห็นของสตรีไทยในเรื่องของการมีบุตรพบว่า สตรีที่มีการศึกษาสูง และมีอาชีพทำงานนอกบ้านมีบุตรน้อยกว่าคนที่มีการศึกษาต่ำและเป็นแม่บ้าน อยู่ที่บ้าน และ James Truscell ในศูนย์ประมวลข่าวสารอนามัยครอบครัว กองอนามัย กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข (2533 : 14) ที่ได้ระบุว่า การเลื่อนระยะเวลาการมี บุตรคนแรกและเพิ่มช่วงห่างระหว่างตั้งครรภ์ สามารถลดอัตราเพิ่มประชากรได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. การดำเนินกิจกรรมการดูแลสุขภาพและโภชนาการ ครอบครัวเกษตรกรส่วนใหญ่ ไม่ได้คำนึงถึงการกำหนดปริมาณสารอาหารในการประกอบอาหารแต่ละมื้อ แต่มีการเลี้ยงสัตว์ และปลูกผักไว้สำหรับบริโภคเมื่อมีงานเทศกาลเท่านั้น และเกษตรกรส่วนมากมีการปรุงอาหาร ว่างสำหรับครอบครัวบ้างเป็นครั้งคราว ส่วนการดูแลสุขภาพสมาชิกของครอบครัวเกษตรกร เกือบทั้งหมดไปตรวจสุขภาพเมื่อป่วยที่สถานีอนามัยตำบล สำหรับกิจกรรมนี้ไม่มีความร่วมมือกัน ระหว่างสามีและภรรยา

การที่ครอบครัวเกษตรกรส่วนใหญ่ไม่ได้คำนึงถึงการกำหนดปริมาณสารอาหารในการ ประกอบอาหารแต่ละมื้อ เนื่องจากครอบครัวเกษตรกรส่วนใหญ่มีรายได้เฉลี่ยต่อปีต่อครอบครัว ต่ำ และประกอบกับฐานะความเป็นอยู่ของครอบครัวเกษตรกรต่ำด้วย ก็มีส่วนทำให้เกษตรกรมี ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวไม่ค่อยดี การดูแลสุขภาพใส่ใจในเรื่องนี้จึงมีน้อยตามไปด้วย รวมทั้งระดับการศึกษาของสมาชิกในครอบครัวเกษตรกรส่วนมากค่อนข้างต่ำ การประกอบกิจกรรม การดูแลสุขภาพและโภชนาการมักจะคำนึงถึงวิธีการปฏิบัติแบบเก่า ๆ ตามค่านิยม ประเพณีและ วัฒนธรรมของท้องถิ่น ซึ่งอาจจะทำให้พฤติกรรมการบริโภคของเกษตรกรเป็นไปตามที่นิยมและ เพื่อความอร่อยเท่านั้น

การดูแลสุขภาพของสมาชิกในครอบครัวเกษตรกร เกษตรกรให้ความสำคัญในเรื่องนี้
ต่ำมาก การดูแลสุขภาพจะกระทำเมื่อป่วยเท่านั้น นั่นแสดงว่าองค์ประกอบคุณภาพชีวิตตามความ
จำเป็นพื้นฐานที่จำเป็นแก่การดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ (ศึกษานามัยถ้วนทั่ว) ซึ่งมีตัวชี้
วัดข้อหนึ่งคือ ครอบครัวได้รับข่าวสารเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ อาหารการกิน สุขภาพอนามัย
กฎหมายบ้านเมืองอย่างน้อยเดือนละครั้งนั้นจะต้องได้รับการปฏิบัติอย่างจริงจังและต่อเนื่อง
ตลอดไป

สำหรับผลการวิจัยนี้ก็สอดคล้องกับ ยี่งยง เทาประเสริฐ (2529 : 40) ที่พบว่า ตัว
แปรที่มีผลต่อภาวะโภชนาการของประชาชนเมื่ออยู่หลายตัวแปรได้แก่ ประสิทธิภาพและเทคโนโลยี
การผลิตอาหาร ความเพียงพอของผลผลิตอาหาร ความทั่วถึงของการกระจายอาหาร รายได้
ของครอบครัว ราคาอาหารสำหรับบริโภค ความสมดุลของอาหารที่บริโภคกับความต้องการ
ของร่างกาย การให้กำลังใจของร่างกาย ระดับการศึกษา และความรู้ประสบการณ์ ตลอดจน
การสุขภาพสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

3. การดำเนินกิจกรรมการใช้สินเชื่อและการชำระคืน ครอบครัวเกษตรกรส่วนใหญ่
ไม่เคยใช้สินเชื่อ แต่มีเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่เคยใช้สินเชื่อจากธนาคารเพื่อการเกษตรและ
สหกรณ์การเกษตร โดยมีจำนวนสินเชื่อพอเพียงกับความต้องการและมีการชำระคืนสินเชื่อตาม
ระยะเวลาที่กำหนดไว้ในสัญญาและมีความร่วมมือกันระหว่างสามีนและภรรยา

การที่ครอบครัวเกษตรกรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้างเนื่องจากไม่มีที่ดินทำกินเป็น
ของตนเอง โอกาสที่จะได้เป็นลูกค้ากลุ่ม ธ.ก.ส. และมีโอกาสพิจารณาให้กู้เงินจาก ธ.ก.ส.
ย่อมไม่มีสิทธิ์ เนื่องจากเกษตรกรไม่มีหลักทรัพย์ (ที่ดิน) ในการค้ำประกันเงินกู้ทั้งการกู้แบบ
รายบุคคลและแบบกลุ่ม

สำหรับผลการวิจัยนี้ก็สอดคล้องกับ เขาวเรศ ทับพันธ์ (2534 : 169-170) ที่ได้
กล่าวว่า ลักษณะของครัวเรือนที่มีความสัมพันธ์กับโอกาสการได้เป็นสมาชิกกลุ่มลูกค้า ธ.ก.ส.
คือ จำนวนกิจกรรมทางเศรษฐกิจของครัวเรือน ส่วนลักษณะของครัวเรือนที่มีความสัมพันธ์กับ
โอกาสการได้กู้จาก ธ.ก.ส. ครัวเรือนที่มีที่ดินมากจะมีโอกาสสูงที่จะได้กู้เงินจาก ธ.ก.ส.

ทั้งนี้เพราะครัวเรือนที่กู้จาก ธ.ก.ส. ในลักษณะของการกู้แบบรายบุคคลจำเป็นต้องมีหลักทรัพย์ (ซึ่งโดยทั่วไปคือที่ดิน) ค้ำประกันการกู้ ส่วนครัวเรือนที่กู้แบบกลุ่มคือ รับประกันร่วมกันโดยที่แต่ละคนไม่จำเป็นต้องมีหลักทรัพย์ค้ำประกัน แต่มีข้อแม้ว่าผู้กู้อย่างน้อยหนึ่งคนในกลุ่มนั้นต้องนำหลักฐานการครอบครองที่ดินมาให้ทาง ธ.ก.ส. ยึดไว้ ซึ่งเงื่อนไขดังกล่าวอาจส่งผลในทางปฏิบัติให้มีการกีดกันผู้ที่ไม่มียอดเงินเข้ามาร่วมกลุ่มการกู้ด้วย

4. การดำเนินกิจกรรมการผลิตในฟาร์มของครอบครัวเกษตรกร ครอบครัวเกษตรกรส่วนใหญ่กำหนดชนิดของปุ๋ยที่ใช้ไว้ด้วยตนเอง และกำหนดวิธีการป้องกันและการใช้สารป้องกันกำจัดศัตรูพืช โดยการใช้สารเคมี

การที่เกษตรกรส่วนใหญ่กำหนดชนิดของปุ๋ยที่ใช้ไว้ด้วยตนเอง และกำหนดวิธีการป้องกันกำจัดศัตรูพืชโดยการใช้สารเคมี เนื่องจากเกษตรกรส่วนมากจบการศึกษาในระดับต่ำ การนำความรู้ที่ได้มาปรับปรุงการดำเนินกิจกรรมการผลิตในฟาร์มให้มีประสิทธิภาพในการผลิต โดยการใช้ปุ๋ยเคมีให้เหมาะสมกับชนิดของพืชนั้น ๆ และการใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชให้ถูกต้องและปลอดภัยต่อผู้ใช้สารเคมีนั้นตลอดจนการคำนึงถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศน์วิทยา ย่อมเป็นไปได้ในระดับที่ไม่มากนัก

สำหรับผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับ ทำนอง สิงคาลวนิชย์ (2531 : 657) ที่ได้กล่าวว่าลักษณะการผลิตทางการเกษตรของไทยโดยทั่วไปเป็นที่ทราบว่าได้ผลผลิตต่ำ ทำให้ผู้ประกอบการและรัฐต้องให้ความสำคัญในการเพิ่มผลผลิตทั้งในด้านการเพาะปลูกด้วยการใช้พืชพันธุ์ดี ใช้ปุ๋ยที่เหมาะสม และการใช้ยาปราบศัตรูพืชที่ถูกต้อง ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งที่จะช่วยให้มีการเพิ่มผลผลิตได้สูงสุด

ข้อเสนอแนะ
(Recommendations)

ผลการวิจัยเรื่องปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการดำเนินกิจกรรมของครอบครัวเกษตรกร ในด้านที่เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนบ้านแม่ใจ ต.บ้านเป้า อ.แม่แตง จ. เชียงใหม่ นั้น ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะสำหรับบุคคลและหน่วยงาน ดังนี้

1. ครอบครัวเกษตรกรส่วนใหญ่มีบุตรมากกว่า 4 คน โดยไม่มีการกำหนดระยะห่างของการมีบุตร อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ผู้สื่อข่าวสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (ผสม.) เจ้าหน้าที่สาธารณสุขตำบล เจ้าหน้าที่ผดุงครรภ์ สถานีอนามัยตำบลและเจ้าหน้าที่พัฒนาองค์กรเอกชน ควรเข้าไปบรรยายวิธีการวางแผนครอบครัวแบบต่างๆ พร้อมด้วยรูปภาพประกอบหรือการบรรยาย โดยมีการสาธิตด้วยอุปกรณ์ของจริง ให้เกษตรกรตระหนักถึงการวางแผนครอบครัว การกำหนดจำนวนบุตรและระยะห่างการมีบุตรล่วงหน้า รวมทั้งการเน้นให้ครอบครัวเกษตรกรควรมีบุตรแค่ 2 คน โดยให้พิจารณาถึงความพร้อมทางเศรษฐกิจและทรัพยากรอื่น ๆ ของครอบครัวด้วย เพื่อให้บุตรที่เกิดมาเจริญพร้อมด้วยความสมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ เพื่อเป็นเยาวชนที่ดีของชาติในอนาคตต่อไป
2. ครอบครัวเกษตรกรส่วนใหญ่ไม่ได้คำนึงถึงการกำหนดปริมาณสารอาหารในการประกอบอาหารแต่ละมื้อ และสมาชิกในครอบครัวเกษตรกรจะไปตรวจสุขภาพเมื่อป่วยเท่านั้น ดังนั้นอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ผู้สื่อข่าวสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (ผสม.) เจ้าหน้าที่สาธารณสุขตำบล เจ้าหน้าที่ผดุงครรภ์สถานีอนามัยตำบล เจ้าหน้าที่งานเคหกิจการเกษตร และเจ้าหน้าที่พัฒนาองค์กรเอกชน ควรเข้าไปบรรยายโดยมีสื่อประกอบเช่น สไลด์หรือวีดิทัศน์ หรือการสาธิตด้วยอุปกรณ์ของจริง ในวิธีการประกอบอาหารให้ถูกสุขลักษณะตามหลักของโภชนาการและวิธีการป้องกันการดูแลสุขภาพขั้นสาธารณสุขมูลฐานให้มากกว่าการดูแลสุขภาพเมื่อเจ็บป่วยแล้วจึงไปรับการตรวจสุขภาพ นอกจากนี้ผลการวิจัยพบว่าครอบครัวเกษตรกรส่วนใหญ่มีการปลูกผักและเลี้ยงสัตว์ไว้หลังบ้านสำหรับบริโภคเมื่อมีเทศกาลเท่านั้น ดังนั้นเจ้าพนักงานส่งเสริมการเกษตร (เกษตรตำบล) เจ้าหน้าที่ปศุสัตว์อำเภอ ควรเข้าไปส่งเสริมแนะนำและสาธิตการปลูกผักและเลี้ยงสัตว์ โดยเฉพาะการเลี้ยงไก่ที่ถูกต้องวิชาการเพื่อให้เกษตรกรสามารถมีผักและอาหารโปรตีนประเภทเนื้อสัตว์ไว้บริโภคตลอดปี

3. ครอบครัวยุทธการส่วนมากระบุไม่เคยใช้บริการสินเชื่อทั้งในระบบและนอกระบบ เนื่องจากเกษตรกรเหล่านั้นประกอบอาชีพรับจ้าง เพราะไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง หน่วยงานของรัฐโดยเฉพาะสำนักงานปฏิบัติรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (สปก.) ควรเข้าไปดำเนินการจัดสรรที่ดินทำกินให้กับครอบครัวเกษตรกรอย่างเร่งด่วน รวมทั้งกรมส่งเสริมการเกษตร โดยสำนักงานส่งเสริมการเกษตรอำเภอแม่แตง ควรจัดสรรเงินกู้ดอกเบี้ยต่ำ โดยไม่ต้องมีหลักทรัพย์ค้ำประกันตามโครงการสนับสนุนแผนการผลิตของเกษตรกร (ผกก.)

4. ครอบครัวยุทธการกลุ่มใหญ่ (37.62 เปอร์เซ็นต์) ระบุว่าไม่มีการผลิตในฟาร์ม รวมทั้งเกษตรกรที่มีการผลิตในฟาร์ม แต่เกษตรกรบางส่วนยังไม่ได้นำเทคโนโลยีการผลิตใหม่ ๆ ไปปฏิบัติ เช่น ไม่มีการกำหนดพันธุ์พืชที่ปลูก ไม่มีการกำหนดระยะที่ปลูก ไม่มีการใช้ปุ๋ยและไม่ได้กำหนดวิธีการป้องกันกำจัดศัตรูพืช ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะดังนี้คือ

4.1 สำหรับครอบครัวยุทธการที่ไม่มีการผลิตในฟาร์มและมีอาชีพรับจ้างในภาคเกษตรเพียงอย่างเดียว เจ้าหน้าที่งานส่งเสริมการเกษตร (เกษตรตำบล) เจ้าหน้าที่งานพัฒนาชุมชน (พัฒนากรตำบล) เจ้าหน้าที่งานเคหกิจการเกษตร ผู้ปฏิบัติการโครงการ Field Laboratory ของ MIAT Rural Outreach Project และเจ้าหน้าที่พัฒนาองค์กรเอกชน ควรเข้าไปดำเนินการส่งเสริมและฝึกอบรมอาชีพใหม่ ๆ ให้แก่เกษตรกรเหล่านั้น เช่น อาชีพช่างก่อสร้าง อาชีพช่างเชื่อมโลหะ อาชีพช่างซ่อมรถจักรยานยนต์ อาชีพทำผลิตภัณฑ์จากกระดาษสา อาชีพจักรสานพวกไม้ไผ่ อาชีพการทำเครื่องปั้นดินเผา อาชีพการทำผลิตภัณฑ์จากผลผลิตทางการเกษตรที่มีอยู่ในท้องถิ่น อาชีพการเพาะชำกิ่งพันธุ์ดีไม้ผลชนิดต่าง ๆ อาชีพการเพาะชำกล้าไม้ต่าง ๆ อาชีพการผลิตเมล็ดพันธุ์ไม้ดอกและพืชผักต่าง ๆ เนื่องจากกิจกรรมเหล่านี้ไม่จำเป็นต้องใช้พื้นที่ประกอบการจำนวนมาก

4.2 สำหรับครอบครัวยุทธการที่มีการผลิตในฟาร์มและครอบครัวยุทธการอีกจำนวนหนึ่งยังไม่มีการนำเทคโนโลยีการผลิตใหม่ ๆ ไปปฏิบัติในฟาร์ม เช่น ไม่มีการกำหนดพันธุ์ที่ปลูก ไม่มีการกำหนดระยะที่ปลูก ไม่มีการใช้ปุ๋ย และไม่กำหนดวิธีการป้องกันกำจัดศัตรูพืชที่เหมาะสม เจ้าหน้าที่งานส่งเสริมการเกษตร (เกษตรตำบล) ผู้ปฏิบัติการโครงการ Field Laboratory ของ MIAT Rural Outreach Project และเจ้าหน้าที่พัฒนาองค์กรเอกชน

ควรเพิ่มระดับความเข้มข้นของการทำงานในการเร่งเร้าให้เกษตรกรเหล่านั้นมีความรู้และทักษะ
ในวิธีการผลิตใหม่ ๆ และนำไปใช้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยอาจมีขั้นตอนการดำเนินงานดังนี้

4.2.1 ควรมีการดำเนินการวิเคราะห์พื้นที่ทั้งองค์ประกอบกายภาพ ได้แก่
ลักษณะภูมิประเทศ ภูมิอากาศ สภาพน้ำเพื่อการเกษตร ลักษณะดินและศักยภาพในการผลิตเกษตร
โครงสร้างด้านคมนาคมและระบบการส่งน้ำชลประทาน องค์ประกอบชีวภาพ ได้แก่ ชนิดและ
พันธุ์พืชที่เกษตรกรปลูก ฤดูกาลหรือระบบปลูกที่เกษตรกรนิยมปฏิบัติของพื้นที่นั้น การใช้ปัจจัยใน
การผลิตและชนิดของพันธุ์สัตว์ที่เกษตรกรเลี้ยง องค์ประกอบด้านสังคมและเศรษฐกิจ ได้แก่
แรงงานที่สามารถประกอบกิจกรรมการเกษตร ทัศนคติ ความเชื่อและสภาพสังคมในพื้นที่ การ
ตัดสินใจประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ของเกษตรกร บุญประเพณี ที่ดินและทุนทรัพย์ที่ใช้ในการผลิต
เพื่อทราบสภาพพื้นที่และปัญหาที่มีในพื้นที่ที่จะเข้าไปดำเนินการ ซึ่งจะช่วยให้เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง
สามารถกำหนดปัญหาที่จะดำเนินการแก้ไข

4.2.2 ดำเนินการวางแผนการวิจัยหลังจากที่ทราบปัญหาของเกษตรกรที่จะ
แก้ไข โดยการสร้างแปลงทดลองทดสอบในพื้นที่ เพื่อได้มาซึ่ง เทคโนโลยีที่เหมาะสมในพื้นที่นั้น ๆ

4.2.3 ดำเนินการจัดทำแปลงสาธิตหรือแปลงทดลองในไร่-นาของเกษตรกร
โดยการอาศัยความร่วมมือของเกษตรกร รวมทั้งการฟังความคิดเห็นของเกษตรกรในการคัดเลือก
เลือกวิธีการในการดำเนินงานแปลงสาธิตเพื่อการทดสอบและปรับใช้เทคโนโลยีนั้น ๆ ตลอดจน
การจัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ให้พร้อม และสนับสนุนให้เกษตรกรใช้ตามสภาพความเป็นจริง
ในไร่-นาของตนเอง

4.2.4 ดำเนินการขยายแปลงสาธิตให้ครอบคลุมพื้นที่โครงการในหลาย ๆ
พื้นที่ในไร่นาของเกษตรกร เพื่อทราบผลของการใช้เทคโนโลยีในแต่ละสภาพพื้นที่ที่แตกต่างกัน
ไป ถ้าหากพบว่าเทคโนโลยีที่ได้ทดสอบแล้วมีความเหมาะสมกับสภาพของเกษตรกร เจ้าหน้าที่
เกี่ยวข้อง (นักส่งเสริม) ก็นำไปเผยแพร่ให้เกษตรกรปฏิบัติ แต่ถ้าพบว่าเทคโนโลยีที่ทดสอบ
แล้วไม่เหมาะสมกับสภาพของเกษตรกรเจ้าหน้าที่เกี่ยวข้อง (นักวิจัย) ควรปรับปรุงแก้ไขเทคโนโลยีให้
เหมาะสมยิ่งขึ้นได้

4.3 ผลการวิจัยพบว่า การดำเนินกิจกรรมการผลิตในฟาร์มนี้ส่วนใหญ่มักเป็นการตัดสินใจดำเนินกิจกรรมโดยเกษตรกรชาย ส่วนเกษตรกรหญิงจะเป็นผู้ร่วมปฏิบัติเท่านั้น โดยความเป็นจริงแล้วเกษตรกรสตรีนับว่าเป็นทรัพยากรบุคคลที่มีความสามารถและศักยภาพในการเรียนรู้และทักษะในการใช้เทคโนโลยีการผลิตใหม่ ๆ เช่นกัน ดังนั้นเจ้าพนักงานส่งเสริมการเกษตร (เกษตรตำบล) เจ้าพนักงานเคหกิจการเกษตร ผู้ปฏิบัติการโครงการ Field Laboratory ของ MIAT Rural Outreach Project และเจ้าหน้าที่พัฒนาองค์กรเอกชน ควรจะเร่งเร้าและชักชวนให้เกษตรกรสตรีในหมู่บ้านนี้ให้มีส่วนร่วมกับสามีหรือเกษตรกรชายในการตัดสินใจดำเนินกิจกรรมโดยสอดคล้องกับเนื้อหาเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่และความสามารถของสตรีในระหว่างการจัดฝึกอบรมทุกหลักสูตรในหมู่บ้าน เพื่อให้เกษตรกรสตรีเหล่านั้นได้ตระหนักถึงความสามารถและศักยภาพของตนเอง รวมทั้งให้เกษตรกรชายได้รับรู้และยอมรับถึงความสามารถและสมรรถวิสัยของเกษตรกรสตรี โดยเปิดโอกาสให้เกษตรกรสตรีเหล่านั้นมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรมการผลิตของครอบครัวด้วย

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

(Recommendations for Further Study)

1. การวิจัยครั้งนี้ศึกษาเฉพาะครอบครัวเกษตรกรในหมู่บ้านแม่ใจเพียงหมู่บ้านเดียว ดังนั้น การวิจัยครั้งต่อไปควรขยายสถานที่วิจัยให้ครอบคลุมหลายหมู่บ้านในเขตตำบลบ้านเป้าหรือสถานที่อื่น ๆ เพื่อให้สามารถมองเห็นภาพรวมของทั้งตำบลและสามารถเปรียบเทียบผลการวิจัยในระหว่างหมู่บ้านได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

2. การวิจัยครั้งนี้ศึกษาเฉพาะผู้ที่ เป็นหัวหน้าครอบครัว หรือสามี หรือภรรยา หรือทั้งสองคนเท่านั้น การวิจัยครั้งต่อไปควรศึกษาถึงบุคคลที่ไม่ได้เป็นสมาชิกในครอบครัว แต่เป็นผู้ที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาชุมชนนั้นด้วย

3. การวิจัยครั้งต่อไปควรมีการศึกษาปัจจัยอื่น ๆ ด้วยที่อาจจะมีความสัมพันธ์กับการดำเนินกิจกรรมของครอบครัวเกษตรกร เช่น ชนบทรวมนิยม วัฒนธรรมประเพณี ค่านิยม ความคิดเห็นทางการเมือง การถือครองที่ดิน ความคิดเห็นของเกษตรกร เป็นต้น